

**MATEMATICKO-FYZIKÁLNÍ
FAKULTA**
Univerzita Karlova

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Bc. David Weber

Fraktální geometrie pro (zdatné) amatéry

Katedra didaktiky matematiky

Vedoucí diplomové práce: RNDr. Martin Rmoutil, Ph.D.

Studijní program: Učitelství matematiky pro střední
školy

Studijní obor: Učitelství matematiky pro střední
školy se sdruženým studiem
Učitelství informatiky pro střední
školy

Praha (TODO: doplnit rok odevzdání.)

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracoval(a) samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů. Tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Beru na vědomí, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorského zákona v platném znění, zejména skutečnost, že Univerzita Karlova má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle §60 odst. 1 autorského zákona.

V dne

Podpis autora

(TODO: Doplnit poděkování.)

Název práce: Fraktální geometrie pro (zdatné) amatéry

Autor: Bc. David Weber

Katedra: Katedra didaktiky matematiky

Vedoucí diplomové práce: RNDr. Martin Rmoutil, Ph.D., Katedra didaktiky matematiky

Abstrakt: (TODO: Doplnit abstrakt (česky).)

Klíčová slova: , klicova slova

Title: (TODO: doplnit název anglicky.)

Author: Bc. David Weber

Department: Department of Mathematics Education

Supervisor: RNDr. Martin Rmoutil, Ph.D., Department of Mathematics Education

Abstract: (TODO: Doplnit abstrakt (anglicky).)

Keywords: keywords

Obsah

Předmluva	2
1 Úvod do fraktálů	3
1.1 Jak dlouhé je pobřeží Velké Británie?	3
Seznam použité literatury	6
Seznam obrázků	7

Předmluva

(TODO: napsat předmluvu.)

Kapitola 1

Úvod do fraktálů

Pod pojmem “geometrie” si čtenář pravděpodobně vybaví rovinnou či prostorovou geometrii pracující s jednoduchými útvary jako trojúhelník, obdélník, kruh, kvádr, jehlan, apod. a s útvary z nich složených. V reálném světě tak lze nalézt mnoho uplatnění této “standardní” geometrie, kupříkladu ve strojírenství, stavebnictví, i jinde. Často tak můžeme mít o světě představu právě ve smyslu Eukleidovské geometrie. Lze však nalézt řadu objektů, pro jejichž popis tyto představy jsou limitující. Např. v přírodě mrak nelze popsat jako kouli, horu nelze popsat jako jehlan a ani pobřeží nelze určitě popsat jako kružnici.

Mnohé přírodní obrazce již nelze jednoduše modelovat pomocí nástrojů “standardní” Eukleidovské geometrie, s níž jsme seznámeni již od základní školy a která byla po mnoho století základním nástrojem pro popis a porozumění matematickému prostoru. Často zde hraje roli i jistá nahodilost projevující se v jejich charakteru. *Fraktální geometrie* se zabývá nepravidelnými a často opakujícími se vzory, které se vyskytují v přírodě i umění. Tyto vzory jsou často složité a zdánlivě chaotické, ale fraktální geometrie nám umožňuje je analyzovat a pochopit.

Vznik fraktální geometrie se datuje od roku 1975, za jejíhož zakladatele je považován francouzsko-americký matematik BENOÎT MANDELBROT (1924–2010). Historicky za jejím vznikem stály objevy matematických struktur, které nespádaly pod “představy” do tehdy známé Eukleidovské geometrie. Byly často považovány za “patologické”, nicméně matematici, kteří je vytvořili, je považovali za důležité pro ukázkou bohatých možností, které nabízí svět matematiky překračující možnosti jednoduchých struktur, které viděli okolo sebe. [1, str. 33]

1.1 Jak dlouhé je pobřeží Velké Británie?

Položme si na začátek trochu jinou otázku, kterou si z počátku položil i Benoît Mandelbrot: *Jaká je podstata tvaru pobřeží?* Ta se stala podstatnou v jeho práci „*How Long Is the Coast of Britain?*“. Uvažme část pobřeží s počátečním a koncovým bodem (viz obrázek 1.1). Zjevně jeho délka je zdola omezena délkou spojnice koncových bodů A a B , nicméně typické pobřeží je velmi nepravidelné a klikaté, a jeho skutečná délka je tak často mnohem delší než délka spojnice jeho koncových bodů. Existují různé metody, které nám umožňují určit přesněji jeho délku. V této části si dovoluji se odkázat na knihu [1, str. 79], kde je problematika

Obrázek 1.1: Příklad mapy pobřeží se spojnici bodů A a B .

detailněji popsána.

Vyjasněme si zde nejdříve pár bodů. Pobřeží, které zkoumáme, má pevné hranice (tj. zanedbáváme např. přílivy a odlivy nastávající během roku), a dále jsme schopni rozlišovat libovolně krátké vzdálenosti.

Mějme zadané libovolné měřítko mapy $\varepsilon > 0$. Podél pobřeží začneme umísťovat tyče tak, že po každém umístění provedeme na mapě **krok**, přičemž začínáme v bodě A a postupujeme až k **bodu** B (popř. pokud měříme délku pobřeží ostrova, pokračujeme dokud se nevrátíme tam, kde jsme začali). Předpokládejme, že jsme provedli celkově n kroků (zde je důležité si uvědomit, n). *Přibližnou délku pobřeží* $\ell(\varepsilon)$ pro zadané měřítko pak stanovíme jako

$$\ell(\varepsilon) = n \cdot \varepsilon.$$

Nyní by nás mohlo napadnout, že pro zmenšující se ε , tj. $\varepsilon \rightarrow 0$, bude hodnota

Obrázek 1.2: Odhad délky pobřeží, kde $n = 10$ při zvoleném ε .

$\ell(\varepsilon)$ konvergovat ke skutečné délce pobřeží. Tzn. označíme-li skutečnou délku pobřeží L , pak bychom mohli očekávat, že platí

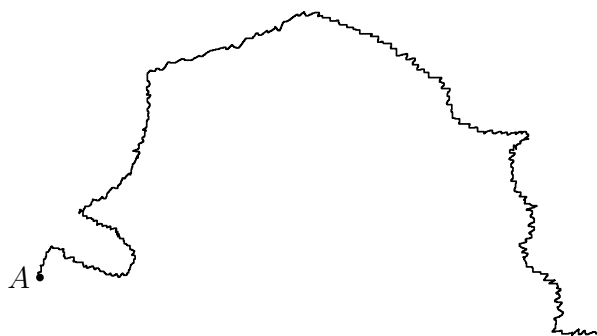
$$L = \lim_{\varepsilon \rightarrow 0} \ell(\varepsilon). \quad (1.1)$$

Jenže, bohužel, rovnost (1.1) ve skutečnosti **neplatí**. Proč? Je třeba si uvědomit, že zde pracujeme s *mapou*, která má určité *měřítko*. Pokud bychom měli pobřeží na mapě s měřítkem $1 : 100\,000$ ($\varepsilon = 10^5$), uvidíme méně detailů, než kdybychom jej zkoumali na mapě s měřítkem $1 : 1\,000$ ($\varepsilon = 10^3$). (Viz obrázek 1.3.)

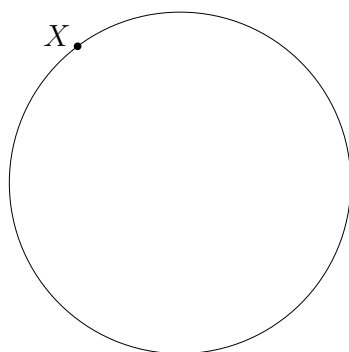
Nově odhalené detaily (menší poloostrovky apod.) zde přispívají k celkové délce pobřeží $\ell(\varepsilon)$. Postupným zmenšováním měřítka mapy bychom tak odhalili další detaily. Naše původní idea tak selhává, neboť pro $\varepsilon \rightarrow 0$ hodnota $\ell(\varepsilon)$ poroste nade všechny meze, tj. $\lim_{\varepsilon \rightarrow 0} \ell(\varepsilon) = \infty$.

Nabízí se otázka: Proč se toto děje? Pokud se ohlédneme zpět za **Eukleidovskou geometrií**, tento problém zde nenastává. Např. **kružnice** v eukleidovské rovině \mathbb{E}_2 změnou měřítka žádné další detaily křivky neobjevíme (podobně u jiných geometrických útvarů, viz obrázky 1.4a a 1.4b). Díky tomu můžeme v případě počítání **obvodu kružnice** použít Archimédovu metodu (tj. postupnou aproximaci **obvodu** pomocí n -úhelníků). V konečném důsledku tak obdržíme limitu

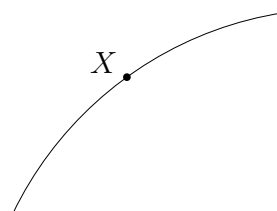
$$O = \lim_{n \rightarrow \infty} 2\pi \cdot r \cdot \sin \frac{\pi}{n},$$

Obrázek 1.3: Část pobřeží od bodu A v menším měřítku.

(a) Kružnice v menším měřítku.

(b) Část kružnice ve větším měřítku.

která konverguje k $2\pi r$, kde r je poloměr kružnice.

Seznam použité literatury

- [1] B. Benoit Mandelbrot. *Fractal geometry of nature*. Freeman and company, New York, vyd. 3 edition, 1983. ISBN 978-0716711865.

Seznam obrázků

1.1	Příklad mapy pobřeží se spojnici bodů A a B	4
1.2	Odhad délky pobřeží, kde $n = 10$ při zvoleném ε	4
1.3	Část pobřeží od bodu A v menším měřítku.	5